

УДК 316.421

Чальцева О. М., Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

ГЛОБАЛЬНЕ ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК АКТОР ГЛОБАЛЬНОЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

В сучасній політичній науці існує ряд підходів, які розкривають суть глобального громадянського суспільства як актора публічної політики, відповідно до змін, що відбуваються у світі. Теоретики демократичного напрямку визначають глобальне громадянське суспільство, як демократичну альтернативу глобалізації «знизу» у відповідь на глобалізацію «зверху». Ліберально-демократична ідея представлена в даному підході, як свого роду універсал, на який слід орієнтуватись в контексті глобальної взаємодії. Представники інституціонального підходу розглядають інституціоналізовані канали взаємодії між глобальним громадянським суспільством і міжурядовими організаціями. Комунікативісти наголошують на тому, що глобальне громадянське суспільство в умовах інтернетизації суттєво змінило характер взаємодії з іншими акторами політичного процесу і запровадило нові форми співробітництва.

Ключові слова: *глобальне громадянське суспільство, публічна політика, глобалізація, глобальні публічні актори, міжнародні організації, неурядові організації.*

Глобальне громадянське суспільство як ідея та інститут публічної політики є одним з проявів сучасного світу, який здійснює перехід до постмодерної стадії свого розвитку. В сучасній політичній науці існує ряд підходів, які розкривають суть цієї дефініції відповідно до змін, що відбуваються у світі. Метою даної статті є розгляд сучасних підходів, щодо сутності та функціонування глобального громадянського суспільства як актора публічної політики у світовому просторі.

Прихильники космополітичної демократії пропонують розглядати глобальне громадянське суспільство як результат глобального світу, який демократизується і таким чином стає цивілізованим та розвинутим. Завдяки цьому процесу створюються можливості для розвитку груп і особистостей, що сприяє появі глобального верховенства права, глобальної справедливості та розширенню прав і можливостей акторів політики [1]. Згідно такому підходу, глобальне громадянське суспільство може бути представлено як сума законів, політики та інститутів, а також як посередник транскордонних суспільних відносин між державами, культурами, громадянами, міжурядовими та неурядовими організаціями та ринком [2].

Глобальне громадянське суспільство, на думку українського дослідника В.Бєбіка - є системою суспільних структур, відносин, свідомості і діяльності глобальної держави, що лише формується, але разом з тим має створити умови для самореалізації всього людства, окремих націй, соціальних груп та індивідів [3, с.58].

Теоретики демократичного напрямку визначають глобальне громадянське суспільство, як демократичну альтернативу глобалізації «знизу» у відповідь на глобалізацію «зверху». При цьому традиційна диспозиція громадянське суспільство versus держава перенесена на світовому рівні у новий формат відношень: глобальне суспільство (global polity) versus глобальне правління (global governance). Переконаливими аргументами на користь такого бачення глобального громадянського суспільства як етично-нормативного ідеалу справедливості та демократичної участі є наступні обставини. Система глобального управління з її анонімністю, непідпорядкованістю світової громадськості, за відсутності прозорості в процесі прийняття рішень породжує в новому глобальному публічному просторі вакуум демократії та політичної участі. Цей дефіцит повинен бути компенсований розвитком громадянського суспільства як природньої демократичної протипаги [4, с.162]. Ліберально-демократична ідея представлена в даному підході, як свого роду універсал, на який слід орієнтуватись в контексті глобальної взаємодії. Таким чином, демократія виступає не тільки

як ідейний концепт, а також, як механізм, який забезпечує спілкування між суб'єктами глобального політичного процесу.

Інституційне розуміння глобального громадянського суспільства як діяльності неурядових міжнародних організацій є одним з найбільш добре вивчених і емпірично підтверджених напрямків в політології. Так, наприклад, український філософ В.Степаненко вважає, що глобальне громадянське суспільство – це громадянське суспільство, яке вийшло за межі національних держав і діє на міжнародному рівні, поєднуючи в своїх мережах і організаціях представників різних країн та направляє свою діяльність у сфері глобальних суспільних благ, тобто для подолання наслідків стихійних лих, конфліктів і запобігання гуманітарних катастроф, боротьби з епідемією ВІЛ/СНІД, вирішення екологічних проблем, питань прав людини, формування демократичної коаліції і т. д. Так, основним структурним компонентом національних громадянських суспільств є неурядові організації (НУО), які перетворюються в глобальному форматі в міжнародні громадські організації, які по термінологічній інерції визначають як міжнародні неурядові або громадські організації (*International nongovernmental*) (НУО) [4, с.157].

У 20-му столітті з'явилися нові форми, багатосторонніх та міжнародних зв'язків акторів політичного процесу, у тому числі міжнародні організації, транснаціональні групи тиску і міжнародні неурядові організації. У 1909 р., було тільки 37 урядових та 176 неурядових організацій, у 1996 р. відповідно, близько 260 і 5472 організацій. Автори книги "Глобальне громадянське суспільство" привели дані, згідно з якими в 1990 р. кількість міжнародних неурядових організацій була 32, а до 2000 р. їх кількість зросла до 37 000 [2]. По статистиці, приблизно 1200 нової організації додаються кожен рік [5].

Кількість постійних членів глобальних НУО зросла з 148 тис. у 1990 році до 255 тис. у 2000 році, тобто більше ніж на 70%. Кількість тих, хто бере участь у їх акціях спорадична і навряд чи піддається рахуванню. Відповідно до опитувань проведеного Анхером, Келдером та Гласіусом у 41 країні на рубежі ХХ і ХХІ століть, в різних громадських групах та організаціях були в середньому від 1 до 5,5% респондентів, а це вже мільйони і мільйони людей [2].

Зміни, які трапились у світі на рубежі ХХ-ХХІ століть призвели до відмінностей в науковому розумінні проблеми інституціоналізації глобального громадянського суспільства. Міжнародна наукова та експертна спільнота визначили два підходи по цьому питанню. Представники першого підходу досить скептично оцінюють глобальний статус міжнародних неурядових організацій як інституту громадянського суспільства. Вони вважають, що, хоча глобальне громадянське суспільство вельми необхідно в сучасних умовах, але воно знаходиться ще на початковій стадії свого інституціонального формування. Дослідники, що представляють другий підхід вважають, що інститут глобальне громадянське суспільство вже давно існує і активно впливає на світовий політичний процес. Але вони наголошують на тому, що глобальне або транснаціональне співтовариство не обов'язково має організаційно-правові форми, стратегії і тактики, які довели свою ефективність на рівні країни [6].

Представники обох підходів по-своєму праві, оскільки відбивають сучасні тенденції інституціоналізації глобального громадянського суспільства. Так, наприклад, якщо наслідувати логіку першого підходу, то можна стверджувати, що міжнародні НУО у своїй більшості не зовсім самостійні і залежать або від національної держави, або від міжнародних організацій, або від фондів, які їх фінансують

Глобальне громадянське суспільство знаходиться в постійній взаємодії з міжнародними міжурядовими організаціями, де останні беруть на себе роль ініціаторів і організаторів такої співпраці. Міжнародні міжурядові організації маючи різну спрямованість, ресурси і види діяльності останніми роками активно залучають представників громадянського суспільства (на постійній або на консультаційній основі) для налагодження комунікативного діалогу і для співпраці у рамках своїх структур. Ця тенденція пов'язана в першу чергу з тим, що рішення проблем, існуючих в глобальному масштабі неможливо без участі громадянського суспільства, яке легітимізує ці процеси і сприяє публічному діалогу і співпраці між суб'єктами

світової системи. Такий варіант глобальної публічної політики " згори" досить ефективний і продуктивний, оскільки робота ведеться системно, на регулярній і довгостроковій основі.

Так, одним з тривалих варіантів взаємодії глобального громадянського суспільства можна назвати співпрацю з ООН. Один з напрямів діяльності ООН – зв'язок з неурядовими організаціями, який офіційно забезпечується Департаментом громадської інформації (ДГІ). ДГІ займається питаннями розвитку партнерських зв'язків з асоційованими НУО і надає їм широкий спектр інформаційних послуг, проводить щотижневі брифінги, комунікаційні семінари, щорічні конференції НУО і програми орієнтації для нових асоційованих НУО [8]. На даний момент налічується більше 1500 асоційованих з ДГІ неурядових організацій. Остання міжнародна конференція "Стійкі співтовариства. Чуйні громадяни" за участю НУО відбулася у Бонні в 2011 р.

Багато неурядових організацій мають парасолькову структуру і консультативний статус в ООН. Наприклад, Союз міжнародних асоціацій (Union of International Associations), створений більше ста років тому і що займається науковими дослідженнями, моніторингом міжнародних організацій. Також ця організація має консультативний статус при ЕКОСОС і асоційований статус при ЮНЕСКО [7].

Однією з найвпливовіших неурядових організацій, що має представництво в ООН і більш ніж в 150 країнах являється Світовий альянс громадської участі (CIVICUS), створений для зміцнення громадянського суспільства і ініціатив громадян по всьому світу [8]. Діяльність організації спрямована на розширення комунікації між організаціями громадянського суспільства та усіма учасниками політичних процесів на національному, регіональному і глобальному рівні; на набуття досвіду і практичних навичок спілкування між усіма зацікавленими сторонами. Стратегічними цілями цієї організації є: вплив на ухвалення рішень, які важливі для людей; підключення різних джерел і громадських учасників до активної діяльності; включення - створення умов для повноцінної діяльності громадянського суспільства. Окрім практикумів та навчання організація CIVICUS в рамках проекту "Законність, прозорість, підзвітність", вивчає стан громадянського суспільства у світі для цієї мети було розроблено Індекс громадянського суспільства, який характеризує на основі експертних оцінок стан громадянського сектору в національних державах[9].

Взаємодія громадянського суспільства в загальноєвропейському масштабі пов'язана з діяльністю Ради Європи і Європейського Союзу. Рада Європи, починаючи з 1952 р. наділив НУО як представників громадянського суспільства консультативним статусом, а з 2003 статусом участі. Це дозволило більш ніж 300 міжнародних НВО брати активну участь в європейській політиці і програмі роботи Ради Європи і зміцнювати співпрацю між цією організацією і різними асоціаціями в державах-членах. Головним органом, що представляє міжнародні НУО, що мають статус учасника в Раді Європи, являється Конференція міжнародних неурядових організацій, яка збирається в Страсбурзі двічі в рік під час чергових сесій Парламентської асамблеї Ради Європи. Конференція забезпечує " чотиристоронню" співпрацю між НУО, Комітетом міністрів, Парламентською Асамблеєю і Конгресом місцевої і регіональної влади, що підтверджує політичну роль громадянського суспільства в процесі ухвалення рішень в Раді Європи. Конференція також розробляє стратегію і програми взаємодії з громадянським суспільством. Остання програма була представлена в червні 2015 р. [10].

У жовтні 2009 р. Конференцією Ради Європи був підготовлений і прийнятий Кодекс рекомендованої практики громадської участі в процесі ухвалення рішень, який був спрямований на сприяння участі НУО в процесі ухвалення політичних рішень на міжнародному, регіональному і національному рівні. Кодекс складався з рекомендованих правил публічної взаємодії різних учасників політичного процесу, і його сміливо можна назвати ідеальною моделлю публічної політики в глобальному масштабі [11].

Кодекс був спрямований на забезпечення рамок і керівних принципів для вдосконалення цієї участі, для взаємного навчання через обмін найкращою практикою і залучення до неї уваги як НУО, так і державних органів. В ньому були представлені чотири рівні участі, розподілені від менш активних до найбільш активних : інформація, консультації, діалог, співпраця. У

Кодексі позначені чотири принципи, необхідних для конструктивної взаємодії. Перший принцип - участь. НУО збирають і поширюють погляди громадян. Це – цінний вклад в процес ухвалення політичних рішень, зміцнення якості, розуміння і довгострокової реалізації політичних ініціатив. Другий принцип – довіра. Відкрите і демократичне суспільство ґрунтоване на чесній взаємодії між учасниками і секторами. І хоча НВО і державні органи грають різну роль, проте, спільна мета – поліпшити життя людей – може бути досягнута в задовільних умовах лише тоді, коли це ґрунтовано на довірі, що має на увазі транспарентність, повагу і взаємну відповідальність. Третій принцип - підзвітність і транспарентність. Діяльність на підтримку громадських інтересів вимагає відкритості, відповідальності, ясності і підзвітності – як з боку НУО, так і державних органів, при дотриманні принципів прозорості на усіх етапах. І четвертий – це незалежність. НУО мають бути визнані як вільні і незалежні органи відносно їх цілей, рішень і діяльності. Вони мають право діяти незалежно і виступати з позицій, що відрізняються від позицій влади, з якою вони можуть, проте, співпрацювати [12].

Для успішної реалізації усього вищепереліченого були визначені необхідні умови, а саме: верховенство права, дотримання демократичних принципів, політична воля, зрозумілі і конкретні процедури, довгострокова підтримка і ресурси для стійкого громадянського суспільства, спільні простори для діалогу і співробітництва.

Інституціоналізовані канали взаємодії між глобальним громадянським суспільством і міжурядовими організаціями можна вважати успішною практикою співпраці, оскільки вона відбувається на регулярній і добровільній основі, має конкретну мету, термін виконання поставлених завдань і звітність, постійно оновлюється в структурно-організаційному плані, розширюється фізично (за рахунок включення нових учасників) і просторово (включаються нові географічні регіони), фінансово підтримується міжнародними фондами і організаціями-донорами.

Глобальне громадянське суспільство виступає не лише у вигляді співпраці, але і у вигляді опозиційного актора, діяльність якого виражається у вигляді альтерглобалістських та антиглобалістських рухів. Врахування опозиційного потенціалу глобального громадянського суспільства також є частиною розкриття сучасного значення публічної політики, яка активно розвивається у нових неієрархізованих, мережевих формах.

Частина дослідників зв'язує функціонування глобального громадянського суспільства у нових формах з інформаційно-комунікативними змінами, що сталися у світі в останні десятиліття. Ідея світу як "глобального села", в якому усі відповідальні за все, була запропонована канадським комунікативістом Маршалом Маклюеном. За його версією, в новому електронному інформаційному середовищі вже неможливо буде ігнорувати думку меншості, коли люди знають багато що один про одного і це середовище вимагає участі і спільної серйозної роботи [12]. Взаємозв'язок публічної сфери політики і глобального громадянського суспільства, вважає український дослідник О.Третяк, забезпечується уявленням про комунікаційну природу цих явищ. Різні громадські групи, які існують по всьому світу, вступають у рівноправну комунікацію, знаходять консенсус, спільно приймають рішення, ухвалюють певні меморандуми. Все це є ознакою появи публічної сфери політики у всесвітньому масштабі [13, с.214].

Ще один прихильник комунікативної теорії Р.Дейберт у своїй книзі «Пергамент, друк і гіпермедіа: Комунікації в процесі трансформації світового порядку» відзначає, що глобальні комп'ютерні мережі та Інтернет зокрема серйозно змінили можливості та силу транснаціональних соціальних рухів. Вони дозволили сформуванню глобального громадянського суспільства [14]. Ознакою глобального громадянського суспільства, в порівнянні з його історичними проявами і попередніми етапами є інформатизація відносин, взаємообмін повідомленнями, включення у дискурс особистісних оцінок. Саме тому публічна сфера політики на глобальному рівні насичується постійними індивідуальними й груповими інтеракціями, які, врешті-решт, і дозволяють говорити про існування тієї чи іншої всесвітньої мережі замість поодиноких і нескоординованих акцій глобального громадянського суспільства, забезпечує одночасні публічні виступи, які мають широку аудиторію.

Отже, глобальне громадянське суспільство в умовах інтернетизації суттєво змінило характер взаємодії з іншими акторами політичного процесу і запровадило нові форми співробітництва по траєкторіям, як згори вниз, так і навпаки. Попри могутність окремих держав, транснаціональних корпорацій та світового уряду, мегатенденцій глобального управління, глобальне громадянське суспільство та громадська думка є стримуючим чинником для прийняття неправильних рішень на глобальному рівні. Публічна сфера політики в цьому сенсі виступає і середовищем, і простором, і структурою, яка дає змогу бути альтернативою адептам глобалізації.

Таким чином, глобальне громадянське суспільство визначає свою стратегію в координатах вибору серед даних ідеально-типових позицій по відношенню до існуючих проблем з новим інституціональним оформленням і інноваційним інструментарієм. Взаємодія громадянського суспільства на глобальному рівні завдяки поширенню інтернетизації та інтенсифікації інформаційних зв'язків трансформувалась і оновила інституційно, ідеологічно, інформаційно та нормативно. Спектр стратегій глобального громадянського суспільства - від партнерства з міжурядовими організаціями (структурами ООН, ЄС, Рада Європи), державами і транснаціональними корпораціями (ТНК) у сфері публічної політики до політичних рухів опору глобалізації (традиційних антиглобалістських рухів і протестів, активності у сфері захисту прав людини і глобальної екології) - представляють, часто в змішаній формі, як по горизонталі, так і по вертикалі.

Використана література:

1. Kaldor M. The Idea of Global Civil Society / M. Kaldor / Global Civil Society: Contested Futures, Routledge: New York, 2005. – P. 103-112.
2. Anheier H. Global Civil Society [Електронний ресурс] / H. Anheier, M. Kaldor, M. Glasius. – 2001. – Режим доступу: <http://www.lse.ac.uk/Depts/global/Yearbook>.
3. Держава і громадянське суспільство: партнерські комунікації в глобальному світі: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В. Бебіка – К. : ІКЦ “Леста”, 2006. – 248с.
4. Степаненко В. Глобальное гражданское общество: концептуализации и посткоммунистические вариации / В. Степаненко // Социология: теория, методы, маркетинг.- 2005.- №2. – С. 156-175.
5. ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uia.org/yearbook>
6. Кузнецов И.И. современная повестка дня глобального гражданского общества/ И.И. Кузнецов // Вестник МГИМО. - №2. – 2012. – С.120-127
7. Союз міжнародних асоціацій (Union of International Associations) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uia.org/yearbook>
8. Світовий альянс громадської участі (CIVICUS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sb.civicus.org>
9. Глобальний індекс громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sb.civicus.org/index.php/en>
10. Програма конференції міжнародних неурядових організацій Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.int/ru/web/ingo/the-conference-of-ingos-in-a-nutshell>
11. Кодекс рекомендованої практики громадської участі в процесі ухвалення рішень Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802eee46>
12. McLuhan M. The Medium is the Massage: An Inventory of Effects./ M. McLuhan. – N.Y. – 1967. – 345 p.
13. Третяк О.А. Публічна сфера політики демократичного суспільства: теоретико-концептуальні засади і напрямки структурної еволюції / О.А. Третяк.- Д.: Вид-во Дніпропетровського університету, 2012. – 376с.

14. Deibert R.J. *Parchment, Printing and Hypermedia: Communications in World Order Transformation* / R.J. Deibert. – N.Y.: Columbia University Press, 1997. – 512 p.

Чальцева Е. М. *Глобальное гражданское общество как актор глобальной публичной политики.*

В современной политической науке существует ряд подходов, которые раскрывают суть глобального гражданского общества как актора публичной политики, в соответствии с изменениями, которые происходят в мире. Теоретики демократического направления определяют глобальное гражданское общество, как демократическую альтернативу глобализации "снизу" в ответ на глобализацию "сверху". Либерально-демократическая идея представлена в данном подходе, как своего рода универсал, на который следует ориентироваться в контексте глобального взаимодействия. Представители институционального подхода рассматривают институционализированные каналы взаимодействия между глобальным гражданским обществом и межправительственными организациями. Коммуникативисты отмечают то, что глобальное гражданское общество в условиях интернетизации существенно изменило характер взаимодействия с другими акторами политического процесса и ввело новые формы сотрудничества.

Ключевые слова: глобальное гражданское общество, публичная политика, глобализация, глобальные публичные акторы, международные организации, неправительственные организации.

Chaltseva O. M. *Global Civil Society as an Actor of Global Public Politics.*

In modern political science there is a number of approaches that expose essence of global civil society as an actor of public politics, in accordance with changes that take place in the world. The theorists of democratic direction determine global civil society, as democratic alternative of globalization "from below" in reply to globalization "from above". A liberal idea is presented in this approach, as the family reference-point on that it is necessary to be oriented in the context of global co-operation. The representatives of institutional approach examine the institutional channels of co-operation between global civil society and intergovernmental organizations. Representatives of communicative approach mark that global civil society in the conditions of development of the internet substantially changed character of co-operating with other actors of political process and entered the new forms of collaboration.

Key words: global civil society, public politics, globalization, global public actors, international organizations, non-governmental organizations.